Η Ευρώπη χάνει τον έλεγχο του μέλλοντός της

Τρεις δυνάμεις, ένας επιταχυντής και ένα χάσμα που μεγαλώνει. Η Ελλάδα προειδοποίησε νωρίς.

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΚΑΤΑΡΑΣ

02/11/2026

Ρωτήστε έναν οικονομολόγο γιατί η Ευρώπη μένει πίσω και θα σας μιλήσει για παραγωγικότητα. Ρωτήστε έναν δημογράφο και θα σας δείξει τις γεννήσεις. Ένας πολιτικός επιστήμονας θα μιλήσει για κρίση αντιπροσώπευσης, ένας τεχνολόγος για τις αμερικανικές πλατφόρμες. Όλοι έχουν κάποιο δίκιο. Σπάνια, όμως, εξετάζουμε αυτά τα φαινόμενα ως μέρη του ίδιου προβλήματος: μιας σταδιακής απώλειας ελέγχου, καθώς η οικονομική ισχύς και η τεχνολογία μεταβάλλονται ταχύτερα από τους θεσμούς που καλούνται να τις ρυθμίσουν.

Τα συμπτώματα

Οι αριθμοί είναι γνωστοί, αλλά σπάνια τους βλέπουμε μαζί. Σύμφωνα με την έκθεση Draghi (2024), το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΕΕ, σε μονάδες αγοραστικής δύναμης, υστερεί πλέον κατά περίπου 34% έναντι των ΗΠΑ. Ο δείκτης γονιμότητας στην Ένωση έπεσε το 2024 στο 1,34 παιδί ανά γυναίκα, κατά τη Eurostat, όταν για να μη μειώνεται ο πληθυσμός χρειάζεται 2,1. Σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις η αγορά σπιτιού έχει γίνει απλησίαστη για τους νέους. Και σύμφωνα με την τελευταία έρευνα του ΟΟΣΑ για την εμπιστοσύνη, μόλις το 39% των πολιτών στις χώρες του έχει υψηλή ή μέτρια εμπιστοσύνη στην κυβέρνησή του.

Μεμονωμένα, κανένας από αυτούς τους δείκτες δεν αποδεικνύει παρακμή. Μαζί δείχνουν σοβαρές και ταυτόχρονες πιέσεις: λιγότερους νέους, ακριβότερη στέγη, μικρότερη εμπιστοσύνη και μια μεσαία τάξη που συρρικνώνεται. Το αν έχουν κοινή ρίζα είναι η υπόθεση που προτείνω εδώ.

Τρεις δυνάμεις και ένας επιταχυντής

Πιστεύω ότι πίσω από τα πολλά συμπτώματα υπάρχει ένας κοινός μηχανισμός, με τρία σκέλη.

Το πρώτο είναι ο **εφησυχασμός**. Δεκαετίες ευημερίας μάς έπεισαν ότι δεν χρειαζόταν να χτίσουμε νέους μηχανισμούς δημοκρατικού ελέγχου όσο ακόμη είχαμε τον χρόνο και την άνεση να το κάνουμε.

Το δεύτερο είναι η **εταιρειοκρατία**: η συγκεντρωμένη οικονομική ισχύς που πλέον γράφει η ίδια μέρος των κανόνων που υποτίθεται ότι την περιορίζουν. Όταν το 2022 η Ουκρανία

χρειάστηκε τους δορυφόρους Starlink για να αμυνθεί, η κάλυψη πάνω από την Κριμαία εξαρτήθηκε από την απόφαση ενός ιδιώτη.

Το τρίτο είναι η **μεταφορά κυριαρχίας** πέρα από το εθνικό κράτος, προς την ΕΚΤ, το Eurogroup, την Επιτροπή και τις αγορές ομολόγων. Οι εκλεγμένοι ηγέτες μένουν υπόλογοι στους ψηφοφόρους για αποφάσεις που όλο και λιγότερο παίρνουν οι ίδιοι.

Πάνω από τα τρία βρίσκεται η **τεχνολογία**. Δεν τη βλέπω ως τέταρτη δύναμη, αλλά ως πολλαπλασιαστή και των τριών. Το κεφάλαιο και η πληροφορία κινούνται πλέον σε κλάσματα δευτερολέπτου, ενώ η δημοκρατία κινείται ακόμη με τον ρυθμό μιας τετραετίας.

Το Χάσμα Ταχύτητας

Το αποτέλεσμα είναι αυτό που ονομάζω **Χάσμα Ταχύτητας**: η απόσταση ανάμεσα στο πόσο γρήγορα αλλάζει ο κόσμος και στο πόσο γρήγορα προσαρμόζονται οι θεσμοί που υποτίθεται ότι τον ελέγχουν. Το κενό που αφήνει δεν μένει ποτέ άδειο· το γεμίζει όποιος αποφασίζει ταχύτερα και λογοδοτεί λιγότερο.

Το χάσμα αυτό μπορεί να επιχειρηθεί να μετρηθεί, συγκρίνοντας τον ρυθμό μεταβολής του περιβάλλοντος με τον ρυθμό θεσμικής προσαρμογής. Ένα πρώτο, ενδεικτικό μέτρο της καθυστέρησης δίνει η ίδια η Ευρώπη. Τον Σεπτέμβριο του 2024 ο Mario Draghi της είπε τι έπρεπε να κάνει για να μη μείνει πίσω, με 383 συγκεκριμένες συστάσεις. Τον Ιούλιο του 2026, σχεδόν δύο χρόνια μετά, ο δείκτης υλοποίησης του ινστιτούτου EPIC κατέγραφε μόλις 60 από αυτές σε πλήρη εφαρμογή. Η διάγνωση υπήρχε από την πρώτη μέρα. Αυτό που έλειψε ήταν η ταχύτητα.

Η Ελλάδα ως πρώιμη προειδοποίηση

Αν η Ευρώπη γερνά και φτωχαίνει σχετικά, η Ελλάδα πέρασε μια ανάλογη διαδρομή νωρίτερα και με πολύ μεγαλύτερη ένταση. Το 2006 το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της, σε μονάδες αγοραστικής δύναμης, ήταν πάνω από το 90% του ευρωπαϊκού μέσου όρου και της Βουλγαρίας κάτω από το 40%. Σήμερα, κατά τη Eurostat, και οι δύο χώρες βρίσκονται στο 68%, στον πάτο της Ένωσης. Χάσαμε μέσα σε μια δεκαετία ό,τι χτίσαμε σε τριάντα χρόνια ένταξης. (Περισσότερα στο βιβλίο μου «Σιωπηλός Καινούργιος Κόσμος», στο www.costaskataras.org)

Η οικονομία συρρικνώθηκε κατά περίπου ένα τέταρτο μετά το 2008. Το 2016 η χώρα υποχρεώθηκε να δημιουργήσει ένα Υπερταμείο με διάρκεια 99 ετών, στο οποίο πέρασαν αργότερα συμμετοχές σε ηλεκτρισμό, λιμάνια και ύδρευση. Αποφάσεις για ένα μεγάλο μέρος της δημόσιας περιουσίας βγήκαν έτσι, για έναν αιώνα, από τη διακριτική ευχέρεια των εκλεγμένων κυβερνήσεων.

Και το μοτίβο δεν είναι μόνο ελληνικό. Το 2015 το 61% των Ελλήνων είπε «όχι» στους όρους του προγράμματος και μέσα σε λίγες εβδομάδες υπογράφηκε σκληρότερο. Οι Ιρλανδοί απέρριψαν τη Συνθήκη της Νίκαιας το 2001 και τη Συνθήκη της Λισαβόνας το 2008· ακολούθησαν πολιτικές διαβεβαιώσεις και νέα δημοψηφίσματα, στα οποία οι συνθήκες εγκρίθηκαν. Οι περιπτώσεις διαφέρουν, αλλά το κοινό πρόβλημα είναι η απόσταση ανάμεσα στη δημοκρατική εντολή και στους περιορισμούς μιας ήδη προχωρημένης υπερεθνικής συμφωνίας. Το κρίσιμο ερώτημα είναι πότε η

επαναδιαπραγμάτευση υπηρετεί τη δημοκρατική συναίνεση και πότε καταλήγει να την αποδυναμώνει. Ο Dani Rodrik το έχει διατυπώσει ως τρίλημμα: μια χώρα δεν μπορεί να έχει ταυτόχρονα βαθιά οικονομική ενοποίηση, εθνική κυριαρχία και πλήρη δημοκρατία. Η Ελλάδα θυσίασε την κυριαρχία της, όρο προς όρο.

Η κρίση από μόνη της δεν αλλάζει τίποτα

Συχνά λέγεται ότι η Δύση θα αλλάξει μόνο μετά από ένα μεγάλο σοκ, όπως έγινε μετά το 1929 ή το 1945. Η ελληνική εμπειρία δείχνει το αντίθετο. Το 2008 είχαμε μια κρίση τόσο βαθιά όσο μια μεγάλη ύφεση, και δεν γεννήθηκε κανένας νέος θεσμός. Η χώρα απλώς προσαρμόστηκε, με πόνο, στους υπάρχοντες κανόνες. Ένα σοκ χωρίς έτοιμες ιδέες και μηχανισμούς επιταχύνει την πορεία που ήδη υπάρχει· δεν την αλλάζει.

Δύο δρόμοι εξόδου

Ο πρώτος δρόμος είναι να γίνουν οι θεσμοί ταχύτεροι χωρίς να γίνουν λιγότερο δημοκρατικοί. Πραγματική λογοδοσία για όργανα όπως το Eurogroup, κοινή δημοσιονομική ικανότητα ώστε η επόμενη κρίση να απορροφηθεί συλλογικά και όχι με χρόνια λιτότητας σε μία χώρα, και ένας απλός κανόνας: όταν οι πολίτες λένε «όχι», η ερώτηση δεν ξανατίθεται μέχρι να πουν «ναι».

Ο δεύτερος δρόμος αφορά κυρίως την τεχνητή νοημοσύνη και είναι λιγότερο προφανής. Το χάσμα κλείνει και όταν μια κοινωνία επιλέγει πού θα επιβραδύνει την τεχνητή νοημοσύνη, όσο δεν μπορεί ακόμη να την ελέγξει. Σε εφαρμογές χαμηλού κινδύνου η ταχύτητα μπορεί να είναι πλεονέκτημα. Όταν όμως αλγόριθμοι αποφασίζουν για την υγεία, τη δικαιοσύνη, την εργασία, τα επιδόματα ή τις κρίσιμες υποδομές, χρειάζονται ουσιαστικός ανθρώπινος έλεγχος και η δυνατότητα να συνεχίσουμε χωρίς το συγκεκριμένο σύστημα. Μια κοινωνία που δεν μπορεί πια να πει «όχι» σε ένα σύστημα τεχνητής νοημοσύνης, επειδή έχει ήδη εξαρτηθεί από αυτό, έχει πρόβλημα κυριαρχίας και όχι μόνο τεχνολογίας.

Οι δύο δρόμοι συναντιούνται σε ένα σημείο. Οι θεσμοί χρειάζεται να γίνουν ταχύτεροι, αλλά και να κρατήσουν την ικανότητα να κρίνουν πότε η τεχνητή νοημοσύνη υπηρετεί την κοινωνία και πότε την κάνει εξαρτημένη.

Η Ευρώπη ξέρει τι πρέπει να κάνει. Το ερώτημα είναι αν θα το κάνει πριν από το επόμενο σοκ ή μετά από αυτό. Η Ελλάδα έχει ήδη δείξει πόσο ακριβή είναι η δεύτερη επιλογή.

Ο Κώστας Π. Κατάρας (costaskataras.org) είναι συγγραφέας και σύμβουλος στρατηγικής. Η διαδρομή του κινήθηκε ανάμεσα σε Λονδίνο, Βρυξέλλες, Δουβλίνο και Αθήνα, εκεί όπου συναντιούνται η επικοινωνία, η τεχνολογία, οι επιχειρήσεις και η δημόσια πολιτική. Σπούδασε ψυχολογία και, στην Αγγλία, μάρκετινγκ, και εργάστηκε στη διαφήμιση στην Αθήνα και στο Λονδίνο, στην TBWA, καθώς και στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις Βρυξέλλες. Στη συνέχεια ίδρυσε τη δική του συμβουλευτική εταιρεία, που συνεργάστηκε με πολυεθνικές, κυβερνήσεις, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το ΝΑΤΟ, υπήρξε μέλος ΔΣ κυβερνητικής πρωτοβουλίας της Ιρλανδίας για την ψηφιακή πολιτική και έχει γράψει τρία βιβλία για την τεχνολογία, την εξουσία και την κοινωνία.